

החיים כרולטה רוסית: איך כלכלנים מודדים את ערך החיים

רני שפיגלר

יוני 2006

לכלכלנים מוניטין של מי שאחוזים באובססיה לכמת כל דבר בכסף. חלק מהאובייקטים שהם מוצאים בהם עניין אכן ניתנים לכימות כספי באורח טבעי. השאלה מהו הערך הכספי של דירה אינה תמוהה. היא מובנת מאליה, ואנחנו שואלים אותה פעמים מספר במהלך חייו. אנשים קונים דירה בכסף, מוכרים אותה תמורת כסף, וכאשר הם עושים זאת, הם נדרשים להעריך מהו שוויה של הדירה עבורם, במונחים כספיים או במונחים של דברים אחרים שהיו יכולים לרכוש באותו סכום. לעומת זאת, כאשר נשאלת במפורש השאלה, **מהו הערך הכספי של החיים**, אנשים רבים נוטים להירתע מעצם הצגת השאלה. כל תשובה מספרית תישמע להם מגוחכת מראש, ממש כמו התשובה שנתן דגלאס אדאמס לשאלה מהי משמעות החיים בספר "מדריך הטרמפיסט לגלקסיה" (42).

ואכן, להתוודע לחשיבה כלכלית דרך סוגית המדידה הכספית של ערך החיים זה בערך כמו להכיר מוסיקה קלאסית באמצעות אופרות של ואגנר. זו לקיחה של צורת החשיבה הכלכלית — או, ליתר דיוק, "הכלכלנית" — על ההנחות הייחודיות עליהן היא מבוססת, והשקפותיה בדבר טבע האדם, אל הקצה. כל כלכלן משרטט לעצמו את מה שניתן לכנות "גבולות הגזרה של מקצועו" — כלומר, מרחב היישומים של מקצועו עימם הוא חש בנוח. כלכלנים רבים מעדיפים להותיר את שאלת הערך הכספי של החיים מחוץ לגבולות הגזרה שלהם. כלכלנים שאינם נרתעים מלטייל בטריטוריה הזאת נוטים לפיכך להיות מאמינים גדולים במיוחד בכוחו של מקצוע הכלכלה לספק תשובות אמינות לשאלות קיומיות.

אפילו אופן הצגת השאלה, שנשמע טבעי לגבי דירה, מתחיל להיות בלתי-ברור כשמדובר בחיי אדם. מהו הסכום שאדרוש בעד מסירת חיי? מאחר שבחיים שאחרי המוות אין נפקות למטבע ישראלי, השאלה עצמה היא נונסנס (לפחות אם מתעלמים מקיומם של יורשים). אוקיי, ננסה לשאול זאת אחרת: לו הייתי נדרש עכשיו, ברגע זה, להחליט כמה לשלם כדי להציל את חיי, כמה הייתי משלם? למזלי, אינני נדרש להתמודד עם דילמות כאלה על בסיס קבוע, ולכן אינני יודע מה אשיב.

אבל באופן עקיף, אנחנו בוחרים בין חיים לכסף, או בין חיים לדברים שכסף יכול לקנות, אלפי פעמים במרוצת חייו. האם לעשות קפיצת באנג'י? האם לחזור הביתה מבילוי במחיצת נהג שותי, או לקחת מונית? האם לעבוד במפעל שמייצר חומרים מסוכנים אך מציע שכר גבוה

יחסית? האם לרכוש דירה נחמדה באזור עם קרינה אלקטרומגנטית גבוהה יחסית, או דירה פחות נחמדה באזור מעוט קרינה? בכל אחת מהדוגמאות האלה, אנחנו בוחרים בין **דרגות שונות של סיכוני מוות**. בכל אחת מהדוגמאות, אחת הברירות מתגמלת יותר מבחינה חומרית, אולם כרוכה בסיכון גדול יותר למוות. כל ברירה היא רולטה רוסית, ואנחנו פשוט בוחרים בין רולטות רוסיות שונות, ובכך חושפים את "הערך הכספי של החיים" — או, כפי שכלכלנים קוראים לזה, "הערך של חיים סטטיסטיים", משום שהבחירה לעולם איננה בין כסף לחיים, אלא בין כסף לסיכוני מוות.

השקלול בין צמצום סיכוני מוות לצרכים חומריים אחרים נעשה חשוב במיוחד, כאשר מדובר בהחלטות ציבוריות. מה צריך להיות גובה סל התרופות הממלכתי? כמה להשקיע במחקר רפואי, או במעקה בטיחות בכביש מהיר? המשאבים הציבוריים מוגבלים, ולכן השקלול בין כסף לחיים הוא בלתי-נמנע. אדרבא, דומה שדיון בחשיבה כלכלנית על ערך החיים לא היה מעולם דחוף כפי שהוא בימינו, כאשר הציבור דורש מהמדינה לתקצב ללא תנאי טכנולוגיות רפואיות חדשניות, מאריכות חיים אך יקרות מאד.

מכל החטאים הרבים בהם לוקה התקשורת הישראלית, אחד הגדולים הוא כישלונה המתמשך בהצגת ההיבט הכלכלי של החלטות ציבוריות בנושאי בריאות. העיתונות רואה את תפקידה בהעלאת מצוקה אינדיבידואלית לסדר היום, בלחיצת על בלוטות הדמע, ו...זהו. למעט קולות חריגים, אין התייחסות לסדרי עדיפויות ולמחיר שנידרש לשלם כדי לספק את הצורך (או צרכים אחרים שיתחייבו מכך בבחינת קל וחומר). האם יכולתנו להזדהות עם מצוקה פרטנית אינה סובלת ידיעה של המחיר שכרוך בפתרונה?

לכן, אפשר לעקם את האף, אבל אי-אפשר להתעלם מהעובדה שהשקלול בין כסף לחיים מתבצע בפועל, כל הזמן. השאלה היא רק כיצד הממשלה ושלוחותיה מבצעות אותו. אילו תרופות וטכנולוגיות חדשות ייכנסו לסל הבריאות? האם מה שיקבע הוא כוחם של לוביסטים (חברות תרופות, קבוצות חולים מאורגנות היטב)? אולי כוחו של הסטאטוס-קוו? או שמא ניתן להגדיר כללים? ואם כן, לפי מה ייקבעו הכללים? כאן גישתם של הכלכלנים עשויה להיות שימושית. היא איננה יכולה "לפתור" את בעיית הערך הכספי של החיים, אולם היא יכולה להכניס איזשהו מימד של עקביות בהחלטות הציבוריות שבין כה וכה משקללות בין כסף לחיים.

ישנם גילויים של חשיבה כלכלנית שאינם צריכים לעצבן אף אחד, אפילו לא את שלי יחימוביץ'. למשל, ניתן להסכים על עקרון פשוט: בהינתן תקציב מוגדר לטובת הצלת חיים, יש

להקצות אותו לסל השימושים שמציל את המספר הגדול ביותר של חיים, מבין כל הפרויקטים האפשריים. זו חשיבה כלכלנית בסיסית ביותר, ובצורה שאני מציג אותה, לא נראה איך אפשר בכלל להתנגד אליה. כמובן, יישום העיקרון סבוך מבחינה פרקטית, מכיוון שלפרויקט נתון יש שימושים אחרים מלבד הצלת חיים. תרופות אינן רק מאריכות חיים אלא משפיעות לטובה או לרעה על איכותם. תאורה בכבישים מאפשרת לאנשים לנסוע יותר מהר ולחסוך בזמן. מסובך. אבל קשה להתנגד לעיקרון.

ועם זאת, שביבת הרעב של חולי סרטן המעי הגס במאי 2006 חשפה את הקושי שלנו לנהל דיון רציונאלי בנושא. לכאורה, היה אפשר לנצל את שעת החסד של הלחץ הציבורי לשם בחינת שימושים אחרים מצילי חיים בתוך מערכת הבריאות עצמה, כמו שדרוג מכוני ההקרנות (דוגמא להיבט של הטיפול החולי סרטן אשר משווע לתוספת תקציב, אם להאמין לכתבות שפורסמו בעיתונות בשנה האחרונה). לא מצאתי עדות לדיון שכזה. ליבנו היה נתון לתרופות, ואך ורק לתרופות.¹

העיקרון לעיל מותיר ללא מענה את השאלה מהו הגודל של התקציב שמוקדש להצלת חיים. לדוגמא, נניח שהתועלת היחידה במחקר רפואי היא הצלת חיים. כמה כסף יש להשקיע במחקר רפואי, בהינתן שמכל סוגי המחקר, נבחר רק באלה שמצילים הכי הרבה נפשות? האלטרנטיבה למחקר הרפואי היא, למשל, לבנות אולמות קונצרטים או מתנ"סים או לממן קצבאות ילדים, או סתם לקצץ מסים. הברירה כאן היא בין כסף לחיים, ולכן נדרשת תשובה מספרית לשאלת התחלופה בין כסף לחיים.

העיקרון הבסיסי שכלכלנים מפעילים כדי לענות על השאלה "מהו הערך הכספי של X עבור יוסי?" הוא פשוט: בודקים כמה יוסי מוכן לשלם בפועל תמורת X, או כמה הוא דורש תמורת X. העיקרון עשוי להישמע טריוויאלי, אבל לא תמיד קל ליישם אותו בפועל, ולרוב דרושים "טריקים" מחוכמים במיוחד כדי לחלץ תשובה לשאלה מתוך נתונים התנהגותיים, בפרט כאשר X מייצג את עצם היותו של יוסי בחיים.

מבחינה עקרונית, הגישה הזאת שנויה במחלוקת בין כלכלנים לבין פסיכולוגים: האם הערך הכספי של X הוא קבוע אשר מאפיין את יוסי לאורך זמן ובמגוון של הקשרים, או שהוא תלוי

¹ כמובן, רבים מהעיתונאים שהתגייסו למען חולי סרטן המעי הגס באופן אסטרטגי ומחושב. הם מבינים היטב שבהינתן רמת השיח הציבורי בישראל, הברירה בפועל היא בין תקצוב התרופות הספציפיות שדרשו השובתים (ולכן, בבחינת קל וחומר, רבות מהתרופות שדורגו במקום גבוה יותר ע"י ועדת הסל) לבין תקצוב מטרות אחרות שאינן קשורות כלל בהצלת חיים. הבעיה היא שבכך תרמו העיתונאים להנמכה נוספת של רמת השיח הציבורי, שאת מחירה נשלם כאשר יפרוץ המשבר הבא.

הקשר במידה גדולה עד כדי כך שאין לו כל ערך שימושי? כלכלנים בדרך כלל נוקטים את העמדה הראשונה, הפסיכולוגים את השנייה. הנה דוגמה טריוויאלית יחסית לתלות ערך החיים בהקשר. כאשר יוסי שתוי, יש לו נטייה מוגברת לקחת סיכונים. לכן, ערך החיים אשר משתמע מהתנהגותו של יוסי יתנוודד בהתאם לרמת האלכוהול בדמו. מכל מקום, אנחנו כרגע מצויים במסע אחר כללים שיאפשרו לנו להקצות בצורה שיטתית משאבים ציבוריים להצלת חיים, ולכן נדחיק לפי שעה את טרונות הפסיכולוגים. נחזור אליהן מאוחר יותר.

נתבונן בסיפור הבא. יוסי הוא בעל חברה משגשגת לניקוי חלונות, אשר מבצע את כל העבודות במו ידיו. נניח שהעלויות הכרוכות בניקוי חלון אינן תלויות בקומת הבניין בה הוא ממוקם. ההבדל היחיד הוא שהסיכוי לאבד את החיים תוך כדי ביצוע העבודה עולה ככל שהקומה גבוהה יותר: 1:10000 אם החלון ממוקם בקומה הראשונה, לעומת 11:10000 אם הוא נמצא בקומה העשירית. לצורך הסיפור, נתעלם מהאפשרות שיוסי ייפול וייפצע מבלי להיהרג. נניח שיוסי דורש תמורת ניקוי חלון בקומה העשירית תוספת של 200 ₪ לכל הפחות, לעומת ניקוי חלון בקומה הראשונה.

מה ניתן להסיק מזה? רק שבסיטואציה מסוימת, יוסי דורש 200 ₪ בתמורה להסכמתו להגדיל את סיכוי המוות שלו בפרומיל אחד. אבל גם זו פיסת מידע שעשויה להיות מועילה. בסיטואציה אחרת, כאשר נשקלת האפשרות להקים מעקה בטיחות אשר יקטין בפרומיל את הסיכוי של יוסי להיהרג במהלך נהיגה, אפשר אולי יהיה להשתמש בנתון הזה ולהניח שיוסי יאות לשלם לפחות 200 ₪ תמורת הקמת מעקה הבטיחות (עבור נהיגה בודדת בכביש). לא נצטרך לחכות עד שהוא יעמוד בפני בחירה שכזאת, מכיוון שעל סמך התבוננות בלקיחת הסיכונים של יוסי במהלך עבודתו כמנקה חלונות, אנחנו כבר יודעים מהי המקבילה הכספית של סיכון מוות בשיעור של פרומיל.

כלכלנים בארה"ב אשר חיפשו קשר שיטתי בין שכר עבודה לבין סיכון המוות הכרוך בעבודה (בעיקר כלכלן בשם קיפ וסקוֹזי, איש בית הספר למשפטים באוניברסיטת הארווארד, אשר הקדיש את הקריירה שלו לבעיית הכימות הכספי של סיכונים מוות ובריאות) אכן מצאו שכאשר מנטרלים עד כמה שניתן משתנים אחרים (גיל העובד, תחום העיסוק הכללי שלו, וכיו"ב), עבודה מסוכנת יותר מאופיינת ברמת שכר גבוהה יותר. כלומר, "כוחות השוק" מפצים במידה מסוימת את העובד שהסכים לקחת על עצמו עבודה בעלת סיכון גבוה יותר. אגב, הכלכלן הראשון ששיער קיומו של קשר כזה היה...אדם סמית'.

איך מחלצים מנתונים שכאלה את "הערך של חיים סטטיסטים"? למשל, נניח ששכר השוק במשרה א' גבוה ב- 500 דולר לשנה מהשכר במשרה ב', ושההבדל היחיד בין שתי המשרות

הוא שהסיכוי למות במהלך שנת עבודה במשרה א' גבוה ב- 1:200 מאשר במשרה ב'. לכן, סכום הכסף שהעובדים דורשים תמורת הקטנת תוחלת החיים שלהם בשנה אחת, כפי שעולה לכאורה מהנתונים, הוא $200 \times 500 = 100,000$ דולר. אם התשובה של דגלאס אדאמס לשאלת משמעות החיים היא 42, אזי התשובה של כלכלן אמריקני בן זמננו עשויה להיות 100,000 דולר (לשנה).

שוקי עבודה אינם המקור היחידי לסוג הזה של חשבונות. צמד כלכלנים בשם אורלי אשנפלטור ומייקל גרינסטון התבוננו בהחלטות של מדינות בארה"ב לגבי מהירות הנהיגה המקסימאלית המותרת, כדי לחלץ חסם עליון על "הערך של חיים סטטיסטיים" לשיטתם של מחוקקי אותן מדינות. הטריק הוא לנסות למדוד את זמן הנהיגה אשר נחסך כתוצאה מהעלאת המהירות המקסימאלית המותרת, לכמת את הזמן הזה במונחים של שכר העבודה שניתן היה להפיק בו, ולעמת את הסכום הכספי שקיבלנו עם הגידול בסיכון המוות אשר נובע מהחזיקה. (שימו לב שבעוד שכאשר חילצנו את ערך החיים מתוך נתוני שוק העבודה, בדקנו מהו הפיצוי הכספי שעובד דורש תמורת הגדלת סיכון המוות שלו, אשנפלטור וגרינסטון בודקים את התחלופה בין חיים לכסף שמבצעת המדינה בשם אזרחיה.)

נשמע פרוץ? לאחר שלימדנו סנגוריה על הגישה, נעבור לדבר הקטגוריה. בעיה אחת בסוג החשבונות שתיארתי לעיל היא שבדרך כלל הם מתבססים על נתונים ממוצעים על-פני אנשים אשר נבדלים ברמת ההכנסה ההתחלתית שלהם. זכרו שבדוגמא לעיל, יוסי הוא בעל חברה משגשגת. אולי זו הסיבה שהוא מרשה לעצמו לדרוש 200 ש"ח תמורת הגדלת הסיכון הכרוך בניקוי חלון בקומה העשירית. לו החברה הייתה בקשיים, מן הסתם יוסי היה דורש סכום נמוך יותר. המסקנה היא שיוסי יהיה גם מוכן לשלם פחות תמורת מעקה בטיחות. ואם זהו הבסיס להחלטה אם להקים את מעקה הבטיחות, האם לא הנחנו בפועל שערך החיים של עניים נמוך מזה של עשירים? הטעות הטכנית שלנו היא שאנחנו מייחסים הבדלים התנהגותיים למאפיינים אישיותיים (התחלופה של יוסי בין כסף לחיים), בעוד שההבדל האמיתי הוא אובייקטיבי (הכנסתו ההתחלתית של יוסי). לטעות הטכנית יש השלכות מוסריות שרבים מאתנו יתקשו לקבל.

ולבעיה אחרת. קודם הזכרנו את הביקורת שמעלים פסיכולוגים כלפי יומרת הכלכלנים להניח שהערך הכספי של חיים אינו תלוי הקשר. ישנו סוג מעניין במיוחד של תלות הקשר אשר מאפיין את החשבונות מהסוג שתואר לעיל. כאשר ניסינו למדוד את "ערך החיים" של יוסי, ביקשנו מיוסי להעריך את התמורה הכספית בעד **תוספת סיכון** בשיעור של פרומיל (קרי, הסכמה לנקות את החלון בקומה העשירית במקום את החלון בקומה הראשונה). לעומת

זאת, הקמת מעקה בטיחות כרוכה **בהקטנת סיכון** בשיעור של פרומיל. ההבדל איננו סמנטי גרידא. כלכלנים אחדים (בהם ריצ'ארד ת'לר וקיפ ויסקוזי הבלתי-נלאה) חקרו תשובות של אנשים לצמד שאלות מהסוג הבא (הגרסה להלן היא ואריאציה חופשית שלי):

שאלה מס' 1: לאחר שסעדת את ליבך במסעדת דגים, מתברר לך שהטבח היה נגוע בשפעת. אם נדבקת בנגיף, תסבול מחום גבוה ותהיה מרותק למיטתך במשך עשרה ימים. הסיכוי שנדבקת הוא 1:1000. מהו סכום הכסף המקסימאלי שתהיה מוכן לשלם תמורת נסיוב אשר יסיר את הסיכון ללקות במחלה?

שאלה מס' 2: נניח שמציעים לך תמורה כספית בעד נכונות ללגום כוס מים, אשר בסיכוי של 1:1000 תגרום לך לסבול מחום גבוה ולהיות מרותק למיטתך במשך עשרה ימים. מה הסכום המינימאלי שתדרוש?

בשאלה מטיפוס 1, הנבדק נדרש לתת הערכה כספית להקטנת סיכון קיים, בעוד שבשאלה מטיפוס 2, הוא נדרש לתת הערכה כספית לחשיפה לסיכון חדש. על-פי מחקריהם של ת'לר וויסקוזי, נשאלים רבים נוטים לדרוש סכום גבוה בהרבה בתשובה לשאלה מטיפוס 2 בהשוואה לסכום בו הם נוקבים בתשובה לשאלה מטיפוס 1. הרתיעה שהם מפגינים כלפי תוספת סיכון הינה גבוהה מההתלהבות שהם מפגינים כלפי הפחתת סיכון בשיעור זהה.

ניתן לפרש אסימטריה מסוג זה כמקרה פרטי של תופעה נרחבת יותר אותה גילו וחקרו הפסיכולוגים הישראלים עמוס טברסקי ז"ל ודניאל כהנמן יב"א. נראה כי אנשים אינם בוחנים תוצאות של הגרלות (לרבות הרולטות הרוסיות שאנחנו דנים בהן) במונחים מוחלטים, אלא במונחים של רווחים והפסדים לעומת נקודת ייחוס, ונותנים משקל גדול יותר להפסדים. נקודת הייחוס משתנה על-פני זמן וניתנת למניפולציה ע"י צד שלישי, אך במקרים רבים, נקודת הייחוס הטבעית היא הסטאטוס-קוו. המסקנה הנובעת מההשערה של טברסקי וכהנמן היא שאנשים יהיו מוכנים לשלם מעט תמורת מדיניות שמאפשרת הקטנת סיכון מוות שהם רגילים להיות חשופים אליו, ובה בעת יידרשו תמורה חומרית בעד חשיפה לסיכון שהם אינם רגילים אליו. האם זה עשוי להסביר את ההבדל בין הגישה המנומנמת שלנו למוות בתאונות דרכים, לעומת מוות בפיגועים?

על כל פנים, ממצאים מעין אלה מקטינים את האמון בגישה הכלכלנית, ומחזקים את האמונה בגישת הפסיכולוגים, שערך החיים (כמו דברים רבים אחרים) הוא דבר נזיל, תלוי הקשר וניתן למניפולציה. להתרשמותי, אף-על-פי שממצאים אלה חדרו לתודעתם של כלכלנים רבים, הם עדיין לא השפיעו על אופן הפעולה של אלה מאיתנו אשר עסוקים במדידת "ערך

החיים". יש לכך מספר סיבות אפשריות. ראשית, כלכלנים נוטים לחשוד בממצאים אשר הושגו באמצעות שאלונים, להבדיל מממצאים אשר חולצו מהתנהגות בפועל. כל עוד אנשים אינם עומדים בפני תמריצים בפועל, הם עצמם אינם יודעים כיצד יתנהגו, או שהם יודעים ומסיבה כלשהי אינם מעוניינים להגיד את האמת למי ששואל אותם. כל עוד תלות ההקשר לעיל לא הודגמה על סמך התנהגות "בשטח", כלכלנים ייגלו ספקנות רבה כלפיה. שנית, כפי שציינתי בפתיחת המאמר, על מנת שכלכלן יחליט להשקיע חלק נכבד מהקריירה שלו לבעיית המדידה הכספית של ערך החיים, עליו להיות מאמין גדול מלכתחילה בישימותה של גישה "הכלכלנית", ולכן הוא יהיה האחרון להשתכנע מתיאוריות של פסיכולוגים. לא במקרה ישנו ייצוג נכבד לכלכלנים מאוניברסיטת שיקאגו — מעוז האורתודוקסיה הכלכלנית — בקרב אלה אשר עוסקים בתחום זה.

בעקבות מאמר של הכלכלן שרווין רוזן משנת 1988, כלכלנים נוקטים גם גישה אחרת לבעיית האמידה של "הערך הכספי של חיים סטטיסטיים". הרעיון המונח בבסיס גישה זו הוא שניתן לחשוב על המוות כעל אובדן בלתי-הפיך של מנעמי החיים. במלים אחרות, מותו של יוסי הוא לא יותר מאשר צניחה של רמת התצרוכת שלו לאפס, עד תחיית המתים. המשמעות היא שניתם להתבונן בסיכוני המוות של יוסי ובסיכונים לגבי הכנסתו ורכושו כאילו הם דברים דומים במהותם. כשם שאובדן רכוש וכושר השתכרות פוגעים ברמת התצרוכת העתידית של יוסי, כך מוות הוא בגדר פגיעה — קיצונית אמנם — בדברים מהם יוסי מפיק מהם תועלת, ושאת חלקם ניתן לקנות בכסף.

ברגע שהסכמנו לראות בסיכוני מוות מקרה קיצוני של סיכונים ברמת התצרוכת שלו, קבלת החלטות לגבי סיכוני מוות הופכת למקרה פרטי של קטגוריה רחבה בהרבה של בעיות החלטה, כגון: האם לבטח את כושר ההשתכרות שלי? האם לבטח את ביתי ואת רכושי? היקף הנתונים שעומדים לרשותנו כמקור לאמידת "ערך החיים הסטטיסטיים" מתרחב באופן ניכר. למשל, אפשר להתבונן בפרמיות ביטוח הרכוש שיוסי משלם כבסיס להערכת רמת הפחדנות (או "שנאת הסיכון") אשר מאפיינת את אישיותו של יוסי, ולערוך אקסטרפולציה למקרה מוות (שהוא לא יותר מאובדן גדול במיוחד של תצרוכת), לצורך קבלת אומדן של שווי החיים הסטטיסטיים עבור יוסי.

אני מעריך שזה השלב בו הקורא שהיה מוכן לקבל את החשיבה "הכלכלנית" על ערך החיים מאבד את סבלנותו באופן סופי. האם כאשר אנשים חושבים על החיים שלהם ועל סיכוני המוות שהם מוכנים לקחת על עצמם, הם חושבים על עצמם כמי שמשותפים בהגרלה על רמת התצרוכת העתידית שלהם? האם ההבדל בין מוות לאובדן רכוש הוא רק הבדל של

דרגה, ולא הבדל שבמהות? האם כאשר יוסי מאבד לצמיתות את רכושו ואת כושר ההשתכרות שלו, הוא חשוב כמת? לו הייתי שואל את יוסי, האם הוא היה מסכים שזה האופן בו הוא חושב על סיכוני מוות? ברור שכאשר מתים מסתיימת התצרוכת. ברור שכאשר אדם חושב על סיכוני מוות, הוא מבין שבמותו הוא לא יוכל ליהנות ממנעמי החיים, כאלה שניתן לקנות בכסף וגם כאלה שלא ניתן לקנות בכסף. אבל האם יוסי מתלבט אם לעשות קפיצת באנג'י כפי שהוא מתלבט אם לבטח את הדירה שלו? על דרך האנלוגיה, כאשר אנחנו מתים דופק הלב יורד לאפס פעימות בדקה, באופן בלתי-הפיך, אבל אין זה אומר שאנחנו חושבים על סיכוני מוות כהגרלה על קצב פעימות הלב העתידי שלנו.

אני מקווה שהסיוור הזה בנפתולי החשיבה הכלכלנית על החיים לא גרם לקורא לפקפק בחשיבות של העקרונות הכלכליים הבסיסיים: תחלופה בין כסף לחיים מתבצעת בפועל, כל הזמן, ע"י פרטים וממשלות כאחד; כל שקל שמוקדש להצלת חיים צריך ללכת לשימוש שמציל חיים רבים ככל שאפשר; התבוננות בהתנהגות של אנשים עשויה ללמד אותנו על האופן בו הם מבצעים תחלופה בין כסף שלהם לחייהם שלהם. הקושי אינו טמון בעיקרון, אלא ביומרה ליישם אותו בעקביות על-פני מגוון רחב של החלטות, תוך שימוש במושג "הערך של חיים סטטיסטיים".

דרך אחת להימנע מקושי זה היא "להפריט" את התחלופה בין חיים לכסף, כך שכל אימת שניתן, יהיה זה הפרט עצמו, ולא המדינה, שיחליט כיצד הוא משקלל כסף וחיים. במקרים רבים, כמו למשל במקרה של תקצוב מחקר רפואי, הפרטה מסוג זה אינה אפשרית בפועל. וכפי שראינו, מכיוון שהשקלול בין כסף לחיים תלוי ברמת ההכנסה של הפרט, הפרטת ההחלטה מעוררת שאלות מוסריות חדשות.

המוזרות של אופן החשיבה "הכלכלני" על סוגית השקלול בין כסף לחיים מעוררת שאלה גדולה יותר. מהי הרלבנטיות של מומחיות הכלכלן במקרים בהם צורת החשיבה שלו נראית תמוהה ובלתי-אינטואיטיבית להדיוט? לשם השוואה, תורת היחסות הכללית סותרת את האינטואיציות שלי, אבל ברור שההחלטה כיצד למקם לוויני תקשורת בחלל אינה צריכה לתת משקל לאינטואיציות שלי, אלא רק לחשבונות שעורך מומחה בתחום הרלבנטי. האם האנלוגיה הזאת תקפה כאשר מדובר בשילובם של כלכלנים בהחלטה כיצד להקצות משאבים להצלת חיים?

ואם העיסוק הזה בכימות שיטתי של חיים בכסף נראה אבסורדי, זה אולי משום שהניסיון להכניס שיטתיות ועקביות לבחירה בין חיים לכסף הוא אבסורדי. אבל אבסורדי ככל שיהיה, הניסיון רחוק מלהיות טיפשי, וכשמדובר בכספי ציבור, הוא הכרחי. האלטרנטיבה לחשיבה

"הכלכלנית" על הנושא אינה יכולה להסתכם בלחיצות מזדמנות על בלוטות הדמע. ברמה מסוימת, האבסורדיות של הגישה הכלכלנית למדידת ערך החיים היא בלתי-נמנעת. למה הדבר דומה? להיות ראש השב"כ לא אמור להיות תענוג גדול לאדם נורמאלי. זה כרוך בהחלטות קשות ובמעשים שמוסריותם מפקפקת. אבל אין ברירה, "מישהו צריך לעשות את העבודה המלוכלכת". הגישה הכלכלנית למדידת ערך החיים מזכירה לי עבודה בשב"כ. זהו אולי יישום בעייתי של תורת הכלכלה, אבל מישהו צריך לעשות את העבודה המלוכלכת. הבעיה היא שכלכלן שבחר לעסוק בזה בדרך-כלל לא יסכים שזו עבודה מלוכלכת...

הערה ביבליוגרפית

מי שסקרן לראות כיצד הגישה שתיארתי כאן מיושמת ע"י כלכלנים, עשוי למצוא עניין במקורות הבאים:

1. Orley Ashenfelter, "Measuring the Value of a Statistical Life: Problems and Prospects", *Economic Journal*, Volume 116, March 2006.
2. Kevin Murphy and Robert Topel. *Measuring the Gains from Medical Research: An Economic Approach*. University of Chicago Press, 2003.
3. Kip Viscusi, "The Value of Risks to Life and Health," *Journal of Economic Literature*, Volume 31, December 1993.